

Így élnek a budapestiek

294 Kiállítás a Budapesti Történeti Múzeumban

Milyen is volt ez a város? Milyen a napszámok és szőlőmunkások, céhlegények és céhmesterek, fuvarosok és bérkocsisok, hajóslegények, lámpagyújtogatók, Duna-víz árusok, — a darázs derekú kisasszonyok, pödört bajuszú uraságok, mezítláb futkosó inasok városa? Milyen, amikor Kőbányán még szüreteltek és Buda déli részén mocsarak gözölögtek? A Gellérthegyről pásztor tekint a tájra, s ez a táj még épphogy csak jelzi az ember jelenlétét. A hegyekben nyüzsgő a szarvas és őz, és sűrű erdő fogja körül a házakat.

Szelídebb város volt 1780 felé az, amelynek Balla Antal uram a térképét elkészítette. Alig akkorka, amekkorá ma a szűk értelemben vett Belváros. Utcáit még meg lehetne számlálni és a Várhegyről a vidék szépségéből több jut a nézőlőnek, mint a városképből. A házsorok még a vidék hebehupáit követik és a Duna félelmetesen nagy folyónak látszik ezen a térképen.

Kiszolgáltatottabb város volt ez: kiszolgáltatva a folyónak, a természetnek. Nem ráfékűdt a tájra, inkább megbújt benne. A kézzel rajzolt térképen még a város rajza a kisebb és a várost övező lakatlan tájat sehogyan sem sikerült úgy elhelyezni, hogy kiszoruljon a térképről. Nagy volt a félvínyi papír, túlságosan is nagy a városhoz mérten. És még a jóval később, az 1812-ben rajzolt óbudai látképen is keskeny csíkokban húzódnak össze a házak, alig egyharmadát foglalja el a papírnak. A kétharmad részen hegyek ülnek és fölöttük hegyeknél is nagyobb felhők úsznak. A táj még több rajzolnivalót nyújtott, mint a város. A felhők nagyobb feladatot róttak a rajzolóra, mint az utca egyetlen lovaszekerere, pedig Kollár István, a metszet készítője, aprólékosan pontos munkát végzett. Lerajzolt minden említésre méltót. Benézett az udvarokba és minden fát, minden bokrot feljegyzett. Megszámolta az ablakokat, és megörökítette az utcán tereferelő asszonyokat, a fiáker körül bámészkodó gyerekeket.

A házakat számlálta már csak össze Blaschek Sámuel 1832-ben, amikor Buda és Pest városai és Vidéke alaprajzát könyvomasz térképén megörökítette. Szálkás kézírásával feljegyezte az „piacok, az utcák és jeles épületek” neveit, a Belső Városban, Ferencz Városa, József, Therézia és Leopold Városában. Térképéről még megtudni, hány hajómalom működött a Dunán és kibogaráshajjuk, hol álltak a parton fűrődházak.

Ahogy nőtt a város, úgy mosódtak össze, úgy váltak megszámlálhatatlanná a részletek. A könyvomasz, kézzel rajzolt térképek mellett a mai várostérkép Budapestről. Vonalak és foltok absztrakt képe. Az ábrázolt táj jelekké sűrűsödik, utak, terek, hálós vázát mutatja. Olyan, mint egy műszaki ábra, egy bonyolult szerkezet szerelési rajza. Ez az absztrakt kép szétterül a papíron, betölti a szélekig úgy, hogy a várost körülvevő táj kiszorul róla. A hegyek, szigetek, erdők eltűnnek ebben a házrengetegben, eltűnnek a felhők és kisebb ég jutna a papíron a házak fölé, ha valaki látképet rajzolna a városról, nem tudná megfigyelni a részleteket.

A két térkép közötti időt fogja át ez a kiállítás, a Budavári Palotában. S a két időpont között a főváros lakosainak életét kívánja bemutatni. Nem törekszik teljességre, erre egyetlen kiállítás sem vállalkozhatna. A jellegzetességet ragadja meg inkább a XVIII. századtól napjainkig, egy-egy jellegzetes utcakép, mesterség, üzlet, városi foglalkozás tárgyait, emlékeit, nyomtatványait, korabeli fotóit vagy metszeteit — arról, hogyan éltek a budapestiek.

A kiállítás a tavalyi, a *Budapest 100 éve* című tárlat folytatása. Részbe egy további kiállítás-sorozatnak, amely 1974-

ben és 1975-ben mutatja majd be — a fővárosiak munkássága után — a városiakok otthoni életét, szórakozásait és művelődését. A tavalyi centenáriumi kiállítás után talán szerényebb ez a mostani: kevesebb valamivel a bemutatásra szánt tárgy, kisebb a látványosság. Lehetne benne hiányosságokat keresni, és lehetne néhol vitatni, mit kellett volna nagyobb s mit kevesebb részletességgel elbeszélni. Egy azonban lehetetlen: elvitatni érdemét. Lehetetlen nem örülni ennek a kiállítás-sorozatnak. Ilyen összefüggésben ugyanis még nem állították ki ezeket a tárgyakat és közöttük olyan darabok is szép számmal akadnak, amelyeket eddig nem volt alkalom bemutatni, amelyet egyik-másik kisebb múzeum — mint a Vendéglátóipari — adott kölcsön erre az alkalomra. Elismerést érdemel az a sokoldalúság, amellyel a rendezők — Gál Éva, Léty Miklós dr., Körmöczy Katalin és Vén Zsuzsa — összeválogatták az anyagot, áttekinthető Németh István belsőépítész elrendezése, a lezárt terek logikusan követik egymást, a látogatót okosan irányítják. Jó, hogy amit olvasni kellene, azal nem a tárlaton fásztják a látogatót. Hazaviheti katalógus formájában, a tárlat hangulatát nem tördelik meg a hosszú, fásztó szövegek. Kinagyított képek és berendezett üzletrészletek között, műhelyek között sétálhat az ember, a számokból, összehasonlítható adatokból is kevesebb jutott, mint a *Budapest 100 éve* című tárlaton. Jó, hogyha majd valamennyi kiállítást megtekintettük, egész könyvre való gyűlik össze a főváros kialakulásáról a katalógusok sorában és kerek élmény formálódik majd Budapest múltjáról.

A város fejlődését térképek és néhány utcakép szemlélteti. Közöttük néhány fontos nyomtatvány: a hirdetésnyelv kelt 1874-ben május 25-én, a fővárosi tanács ülésén. Elrendeli a város egész belterületén a „szabályszerű járdarakatását, az említett határozat kihirdetésétől számított egy év alatt”. Továbbá, hogy valamennyi ház „rendes kerítéssel elzárassék”.

A Rózsadombon még aratókat és szőlőmunkásokat ábrázolt a festő, és Pest határában vadászni indul az úri társaság. A Margitszigeten kaszás parasztok pihennek és egy árujegyzék gondos rajzokkal ismerteti a sokféle szőlőművelő szerszámot, a kerekfejű vagy hosszúkás kapák nagy választékát. Buda lakossága mezőgazdaságból él, Budafokon, Nagytétényben nagy kiterjedésű szőlőket termelnek, Pestben inkább állattartásból él a városi nép.

„Költ *September 19-én 1846-ban* — az a végrehajtói rendelkezés, amely „*folyó évi September hó 22-én reggel 9*

órákor” hirdettek meg, s arról intézkedik, hogy a kőbányai szőlőkben fekvő „*Daubeck Jakab féle pinczéből tavalyi termésű kőbányai több akóra menő fehér borok, vasabroncsos hordók, borsajtó és egyéb szüretelő eszközök fognak bírólalag elővezetenni*”.

Jellemző számok: 1850-ben 3603 lovat számláltak össze a fővárosban és 2136 szarvasmarhát. 1870-ben 8020 ló és 4562 szarvasmarhát, száz évvel később, 1957-ben már csak 5271 ló és 1414 szarvasmarha volt a fővárosban. A pesti Duna-parton a kofaasszonyok illatos számocát, érett gyümölcsöt árulnak nagy kosarakban, a heti piacok és napi piacok lámpaoszlopa alatt kis csoportban várakoznak a meszelőasszonyok, szájtáti gyerekek futkosnak a vásárolók között s a Dunán kövér füstfelhőket ereret egy nagy kéményű gőzös. Az újság a vámtarifa rendelkezéseit magyarázza, a Vármegeháza előtt a szekér elé befogott ló mellett fiatal csikó ficánkol.

Még működnek a Dunán a hajómalomok — a kiállításon egy makett mutatja, milyenek voltak — s a péküzletekből reggelente hatalmas gyékénykosarakkal útnak indulnak a kifutófiúk, hogy házhoz szállítsák a ropogós péksüteményt. Az utca jellegzetes alakjai a gyolcsosok, fűzfakosarasok, a könyvesek, a drótosok és a tejeslányok, a gesztenye- és az olajjárusok. 1897-ben felépül a Központi Vásárcsarnok és a várost ellepik a kis szakosított üzletek, az élelmiszer- és fűszerboltok, a rövidáru-kereskedések. *Damen Mode Halle* — hirdeti nagy betűkkel a cégátbla és a berendezés egy korabeli bazárral ismerteti meg a látogatót. Mellette az *Arany Oroszlán gyógyszerár* és egy jellegzetes kis fűszerüzlet. Az *August cukrászda* márványlapos asztalkáján épp úgy áll a limonádés pohár, mintha vendéget várna, és egy korabeli bankiroda sivár berendezése jó díszletül szolgál a falakon látható záloglevélhez. A telefonos kisasszonyok hosszú szoknyában, karcsú lábú széken ülnek, mögöttük szigorú tekintettel vigyáz a főnökasszony. A mesterségekről egy-egy berendezett műhelyrészt tájékoztat.

A hajdani mezőgazdasági város egyre inkább iparosodik; ösgyökér bajuszú, kalapos munkások néznek ránk a Ganz-gyár egykori szerelőcsarnokából, inas kubikosok alkotnak sorsfalat Escher Károly fotóján.

Ma a Várhegyről a nézőlőnek már csak a házak együttese nyújtja az élményt. Az épületek magasabbak lettek és a folyó is kisebbnek látszik. A természet összeszűkült; átadta helyét az ember építette tájnak, a milliós nagyvárosnak.

Fekete Judit